

НАУКОВО-ПРАВОВИЙ ВИСНОВОК
співробітників НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку НАПрН України щодо листа судді
Конституційного Суду України Лемака В. В.
від 18.09.2020 р. № 359-005-16/3812

Україна – правова держава, в ній визнається і діє принцип верховенства права, тобто найвищу юридичну силу має Конституція України, а тому закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй (частини перша та друга ст. 8 Конституції).

Неодмінним елементом принципу верховенства права є юридична визначеність, яка вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини (абзац восьмий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018).

Відповідно до питань, що порушені в конституційному поданні і озвучені в листі судді Конституційного Суду України Лемака В. В. від 18.09.2020 р. № 359-005-16/3812, щодо:

1) механізмів законодавчої реалізації конституційного повноваження здійснення Кабінетом Міністрів України «управління об'єктами державної власності відповідно до закону» (пункт 5 статті 116 Конституції України); демаркації меж цього конституційного повноваження уряду і початку здійснення підприємницької діяльності суб'єктом господарювання, власником якого повністю або переважно є держава;

2) оцінки уможливлення призначення незалежними членами до наглядових рад державного унітарного підприємства та господарського товариства, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, з числа осіб, які мають громадянство іноземних держав у аспекті:

а) захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання (частина четверта статті 13 Конституції України),

б) захисту суверенітету та забезпечення економічної безпеки як найважливіших складових функцій держави (частина 1 статті 17 Конституції України);

в) статусу іноземців відповідно до частини 1 статті 26 Конституції України (якими є конституційні аргументи можливості обмеження статусу іноземців у світлі обставин справи);

г) співвідношення з правом «брати участь в управлінні державними справами» (частина 1 статті 38 Конституції України); співвідношення конституційних прав «брати участь в управлінні державними справами» і здійснювати підприємницьку діяльність (частина 1 статті 42 Конституції України);

г) захисту конкуренції у підприємницькій діяльності (частина 3 статті 42 Конституції України).

1. Стосовно першого питання вважаємо за можливе повідомити таке.

Відповідно до п. 5 ст. 116 Конституції України Кабінет Міністрів України забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону. Згідно з частиною першою статті 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Відповідно до статті 1 Закону «Про управління об'єктами державної власності» управління об'єктами державної власності - це здійснення Кабінетом Міністрів України та уповноваженими ним органами, іншими суб'єктами, визначеними Законом, повноважень щодо реалізації прав держави як власника таких об'єктів, пов'язаних з володінням, користуванням і розпорядженням ними, у межах, визначених законодавством України, з метою задоволення державних та суспільних потреб. При цьому, об'єктами управління державної власності є, зокрема, корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій (абзац п'ятий частини першої статті 3 Закону).

Згідно зі статтею 167 Господарського кодексу України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному

капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (частина перша статті 167 Кодексу).

Згідно з частиною четвертою статті 41 Конституції України прямо встановлює заборону протиправного позбавлення власника права власності. Відповідно до позиції Конституційного Суду України, визначеної в рішенні Конституційного Суду України від 11.11.2004 р. №16рп / 2004 непорушність права власності означає, передусім, невтручання будь-кого у здійснення власником своїх прав щодо володіння, користування та розпорядження майном, заборону будь-яких порушень прав власника щодо його майна всупереч інтересам власника його волі.

Відповідно до частини 4 статті 13 Конституції України усі суб'єкти права власності рівні перед законом, а держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки.

Отже, на право держави як власника частки у статутному капіталі господарської організації на участь в управлінні цією організацією, яке є складовою корпоративного права, поширюються гарантії, передбачені частиною четвертою статті 13, статтею 41 Основного Закону України. Відповідно до позиції Конституційного Суду України, визначеної у рішенні у справі за конституційною скаргою Акціонерного товариства «Закритий недиверсифікований венчурний корпоративний інвестиційний фонд «АВАНПОСТ» щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмою частини п'ятої статті 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» від 22 липня 2020 року № 8-р(І)/2020), захищеність вказаного права на конституційному рівні означає, що втручання у таке право допускається у виняткових випадках з метою суспільної необхідності, виключно на підставі закону та з дотриманням засад справедливості, пропорційності.

Європейський суд з прав людини стосовно застосування статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і осно-

виположних свобод зазначав, що акція компанії є комплексною річчю; це засвідчує, що власник володіє акцією компанії разом із відповідними правами; це включає право на частку в активах компанії в разі її ліквідації, але водночас й інші безумовні права, особливо право голосу та право впливати на управління компанією (§ 60 рішення у справі „Olczak v. Poland“ від 7 листопада 2002 року, заява № 30417/96).

Відповідно до ст. 22 Господарського кодексу України держава здійснює управління державним сектором економіки відповідно до засад внутрішньої і зовнішньої політики. Суб'єктами господарювання державного сектора економіки є суб'єкти, що діють на основі лише державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів. Повноваження суб'єктів управління у державному секторі економіки - Кабінету Міністрів України, міністерств, інших органів влади та організацій щодо суб'єктів господарювання визначаються законом.

При цьому, згідно з ч. 10 ст. 22 Господарського кодексу України органам управління, які здійснюють організаційно-господарські повноваження стосовно суб'єктів господарювання державного сектора економіки, забороняється делегувати іншим суб'єктам повноваження щодо розпорядження державною власністю і повноваження щодо управління діяльністю суб'єктів господарювання, за винятком делегування названих повноважень відповідно до закону органам місцевого самоврядування та інших випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законами.

Відповідно до абз. 4 п. 1 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» (в редакції від 18.01.2018) Кабінет Міністрів України у сфері економіки, фінансів, трудових відносин, зайнятості населення, трудової міграції, оплати та охорони праці здійснює відповідно до закону управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами, делегує в установленому законом порядку окремі повноваження щодо управління зазначеними об'єктами міністерствам, іншим центральним органам виконавчої

влади, місцевим державним адміністраціям та відповідним суб'єктам господарювання; подає Верховній Раді України пропозиції стосовно визначення переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації.

Враховуючи, що згідно ч. 2 ст. 65 Господарського кодексу України власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів, вбачається, що Кабінет Міністрів України, реалізуючи своє конституційне повноваження з управління об'єктами державної власності, в тому числі корпоративними правами, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій, та майном, переданим державним, казенним підприємствам, має право самостійно визначати порядок та спосіб реалізації такого повноваження.

Однак, з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності» №1405-VII законодавець, запровадив обов'язкове створення наглядових рад як органу управління на державних підприємствах, що відповідають критеріям, затвердженим Кабінетом Міністрів України, та інститут незалежних членів наглядових рад, що створюються на державних підприємствах.

При цьому, законодавець наділив уряд повноваженням щодо затвердження вимог до незалежних членів наглядових рад державних унітарних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі та проведення конкурсного відбору кандидатів на посаду незалежного члена наглядової ради державного унітарного підприємства та їх призначення, а також проведення конкурсного відбору кандидатів на посаду незалежного члена наглядової ради господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, що пропонуються суб'єктом управління об'єктами державної власності до обрання на посаду незалежних членів наглядової ради.

Між іншим, відповідно до ч. 2 ст. 11-2 Закону «Про управління об'єктами державної власності» до складу наглядових рад держав-

них унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, включаються незалежні члени наглядової ради, кількість яких повинна становити більшість членів наглядової ради. При цьому, згідно з абз. 1, 4 ч. 4 ст. 11-3 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» незалежний член наглядової ради має рівні права і обов'язки з іншими її членами, а незалежні члени наглядових рад самостійно визначаються щодо голосування з усіх питань порядку денного засідання наглядової ради.

Таким чином, впровадження інституту незалежних членів наглядових рад державних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, звужує обсяг повноважень Кабінету Міністрів України як власника через створення перешкод для оперативного прийняття управлінських рішень щодо об'єктів державної власності, та, на нашу думку, не відповідає пункту 5 статті 116 Конституції України.

2. Щодо другого питання слід зазначити наступне.

Розпочата в Україні у 2015 році реформа корпоративного управління переслідувала у тому числі і мету створення на держпідприємствах незалежних наглядових рад, які здійснювали б функції стратегічного управління, тобто виконували функції органу, який представляє інтереси власника, та контролює діяльність виконавчого органу суб'єкта господарювання.

Законодавство щодо управління держпідприємствами та господарськими товариствами, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, оновлюється і цей процес буде продовжуватися і надалі. Це в першу чергу стосується Закону України «Про управління об'єктами державної власності» (діє на сьогодні зі змінами і доповненнями), а також прийняття Кабінетом Міністрів України в розвиток положень вказаного закону відповідних нормативно-правових актів, зокрема, Порядку визначення та затвердження кандидатур представників держави, які призначаються до наглядових рад державних унітарних підприємств, і тих, які беруть участь у загальних зборах та обираються до наглядових рад господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 від-

сотків акцій (часток) належать державі, Порядку проведення конкурсного відбору керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки тощо.

За правило, наглядова рада формується на принципах незалежності, професіоналізму, компетентності, об'єктивності, ефективності, прозорості, різноманітності, відсутності конфлікту інтересів. При формуванні складу наглядової ради не допускаються будь-які форми дискримінації відповідно до законодавства, у тому числі на підставах віку, статі, фізичної повноцінності, національності, економічного походження, громадянства та статевої орієнтації.

Дійсно, відповідно до ч. 4 ст. 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Таким чином, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним (частини перша, четверта статті 41 Конституції); кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом; держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності (частини перша, третя статті 42 Конституції).

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19 Конституції).

Вважаємо, що проблема уможливлення призначення незалежними членами до наглядових рад державного унітарного підприємства та господарського товариства, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, з числа осіб, які мають громадянство іноземних держав, виникла тому, що законодавець не акцентує уваги на цьому, про що свідчить проведений аналіз чинного на сьогодні законодавства.

Між тим неодмінним елементом принципу верховенства права є юридична визначеність, яка вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища лю-

дини, на чому неодноразово наполягав Конституційний Суд України (див., наприклад, абзац восьмий підпункту 4.3 пункту 4 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018).

Категорія «економічний суверенітет» за своїм змістом є економіко-правовою категорією, природа якої охоплюється спеціально-юридичними методами пізнання й полягає в здатності держави самостійно приймати рішення щодо економічного розвитку. Таке тлумачення є загальним, а в дечому навіть умовним, оскільки держава, розвиваючись у глобальній світовій економіці, знаходиться під впливом багатьох чинників зовнішнього середовища, а інколи й під прямим впливом іншої більш економічно розвинутої країни світу. Через це сам вибір зумовлюється обмеженістю стратегічних можливостей розвитку економічної системи країни, а сам економічний суверенітет полягає в здатності політичної влади країни самостійно обирати одну з альтернатив подальшого розвитку.

Єдність як ключова ознака економічного суверенітету держави полягає в наявності єдиної суверенної влади української держави, здійснюваної системою органів, у тому числі представницьких, на всій території України. Економічна самостійність України проявляється через діяльність відповідних державних установ, органів та організацій, у загальному сенсі спрямованих на забезпечення виконання стратегії її економічного розвитку. Стратегія – це невід’ємний елемент економічного суверенітету, хоча й не є його ознакою, але виконує важливу функцію забезпечення стабільного та прогнозованого розвитку економіки країни. Саме ці дві категорії (економічна самостійність і стратегія економічного розвитку) є вихідними критеріями визначення ефективності функціонування системи забезпечення економічної безпеки, що демонструє взаємозв’язок економічного суверенітету та економічної безпеки.

Тісний взаємозв’язок економічного суверенітету держави та її економічної безпеки є апіорним й об’єктивним, але ці категорії слід чітко розрізняти не лише за змістовим наповненням, але й за походженням. Економічний суверенітет є первинним стосовно економічної безпеки. Як здатність державної влади, одна з її характеристик,

економічний суверенітет у подальшому зумовлює появу економічної безпеки та створення системи її забезпечення. Разом із тим, не обов'язково, що економічний суверенітет буде реалізований повною мірою, але при цьому він не зникне, а залишиться в розряді умовних категорій, у той час як явище «економічна безпека» більш категоричне. Вона може бути повною, потужною, всебічною або частковою, слабкою, а в деяких випадках її може не бути взагалі, навіть тоді, коли у влади країни залишатимуться потенційні можливості використання свого права економічного суверенітету.

Економічна безпека, на відміну від економічного суверенітету, – це певний стан системи, а тому ця категорія має матеріальну природу, що зумовлює її структурно-логічну схему та ознаки. Натомість економічний суверенітет є категорією, яка характеризує державну владу, а тому поза системою владних відносин її вживання позбавлене змісту. Взаємозв'язок означених категорій, якщо розглядати їх крізь призму державного регулювання, може бути зображений як матеріальне втілення (система забезпечення безпеки) економічної волі держави (суверенітету).

Тому, з нашої точки зору, більш слушним є твердження С. І. Ткаленко, що «економічний суверенітет та забезпечення економічної безпеки для України є основою забезпечення стратегічного розвитку на основі національних ідей та інтересів. Забезпечення економічної безпеки є гарантом державної незалежності України»¹. Така наукова позиція збігається з уявленням про те, що суверенітет держави повною мірою може розкритися виключно тоді, коли в державі створені належні умови для всебічного безпекового розвитку.

У цьому контексті слушною є й позиція О. Скрипнюка, який указує що «державний суверенітет може бути належним чином забезпечений лише шляхом подальшого та незворотного утвердження України як демократичної, правової і соціальної держави, в тому числі і в сфері економічної політики»². Тобто реалізація суверенітету, в тому

¹ Ткаленко С. І. Економічний суверенітет у контексті забезпечення економічної безпеки України. *Стратегія економічного розвитку України*. № 34. 2014. С. 52–60.

² Скрипнюк О. Проблеми забезпечення державного суверенітету України на сучасному етапі (конституційно-правовий аспект). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2. С. 18–26.

числі економічного, залежить не лише від самостійності в прийнятті рішень у сфері забезпечення економічної безпеки, але й від характеру заходів державно-регулятивного впливу.

М. М. Хапатнюковський із цього приводу зазначає, що «економічний суверенітет – це регулятивна спроможність держави створювати умови та механізми розширеного відтворення її національної господарської системи на основі поєднання ендогенних та екзогенних джерел та факторів розвитку, забезпечуючи при цьому збереження контролю національної держави/громади за володінням (використанням) стратегічних ресурсів та активів»¹. На думку М. М. Хапатнюковського, яку ми підтримуємо, економічна безпека досягається певним набором засобів, які держава здатна забезпечити та реалізувати виключно якщо вона досягла відповідного стану розвитку економічного суверенітету. Іншими словами, свобода вибору механізмів реалізації стратегічних напрямів здійснення національної економічної політики і є тією необхідною умовою реалізації економічного суверенітету.

Причому М. М. Хапатнюковський, досліджуючи напрями підвищення регулятивної спроможності України для забезпечення економічного суверенітету, робить акцент на необхідності враховування умов глобальних дисбалансів. Тобто економічний суверенітет, на думку дослідника, розкриватиметься повною мірою лише тоді, коли держава буде здатна не тільки створити певні умови розвитку національної економіки й забезпечити належний стан економічної безпеки, але й ефективно протистояти зовнішнім загрозам. У цьому підході, на наш погляд, надзвичайно точно простежується взаємозв'язок між категоріями «економічний суверенітет» та «економічна свобода», оскільки обидві ці категорії характеризують економічну систему держави саме як цілісний об'єкт глобальної системи економічних відносин.

Окремо до проблематики економічного суверенітету в своїх роботах звертається С. В. Мочерний, який зазначає, що суттєвим недоліком наявних визначень є абстрагування від відносин економічної власності, а отже, від політекономічного аспекту проблеми. Еконо-

¹ Хапатнюковський М. М. Економічний суверенітет України в умовах глобальних дисбалансів: дис. ... канд. екон. наук. Київ: КНТЕУ, 2015. 182 с.

мічний суверенітет у політекономічному аспекті дослідник трактує як власність народу на власне національне багатство, на основі якого уповноважені ним органи самостійно здійснюють регулювання економіки та зовнішньоекономічної діяльності, передусім в інтересах найманих працівників¹. На наш погляд, така позиція вченого потребує деталізації через те, що, визначаючи носієм економічного суверенітету народ, за аналогією із суверенітетом публічно-політичним, необхідно робити уточнення, що мова йде перш за все про тих, хто безпосередньо реалізує свої економічні права, тобто учасників відносин у сфері господарювання (ст. 2 Господарського кодексу України). Вважаємо, що саме вони повинні вважатися первинними носіями економічного суверенітету держави.

З. Г. Ватаманюк та С. М. Панчишин, досліджуючи зазначену вище категорію, доходять висновку, що найважливішою ознакою категорії «економічний суверенітет» є не самостійне регулювання економікою, оскільки ця ознака є другорядною або похідною від наявності у суверенної держави, нації або народу власності на все національне багатство, природні ресурси, землю тощо. При цьому економічний суверенітет органічно пов'язується з такою рисою державного суверенітету, як верховенство держави на власній території. Отже, економічний суверенітет визначається як здатність держави за рахунок органів представництва реалізовувати волю більшості в контексті управління економікою країни². З такою позицією дослідників можна погодитися, щоправда, термін «воля більшості», на нашу думку, слід замінити терміном «національні інтереси» або «суспільні інтереси». Окрім того, дійсно економічний суверенітет є проявом здатності органів державної влади врегульовувати та організовувати економічні процеси в державі в такий спосіб, у який відбувається максимальне досягнення якості забезпечення економічної безпеки, а отже, створюються умови для збалансованого розвитку економіки держави та її самопосилення.

Як слушно зауважує в цьому зв'язку О. О. Ашурков, якщо ра-

¹ Мочерний С. В. Економічна теорія: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 640 с.

² Економічна теорія: макро- та мікроекономіка: навч. посіб. / за ред. З. Г. Ватаманюка та С. М. Панчишина. Львів: Інгерекко, 1998. 708 с.

ніше суверенітет будь-якої держави, як і ступінь його повноти, не викликав сумніву, то в умовах нинішньої глобалізації питання про можливість державного суверенітету окремої країни не просто виникає, а вже виходить на перший план, бо сьогоднішня дійсність значною мірою розгортається проти такого суверенітету, зрозуміло, в його істотній, а не формальній реалізації: наявність формального суверенітету зовсім не гарантує наявності реального суверенітету¹. Дослідник використовує категорії «економічна безпека» та «економічний суверенітет» не тотожно, а доходить висновку, що перша категорія є лише елементом другої. Автор зазначає, що головне для забезпечення економічного суверенітету – це послідовна політика самопосилення, використання всіх правових засобів, які сприяють самопосилению, починаючи із чіткого закріплення в Конституції основ економічної системи й забезпечення публічного правопорядку в економіці. Тільки та держава, яка стратегічно націлена на самопосилення, може успішно протистояти негативному зовнішньому впливу, який завжди є у світовій економіці. Іншими словами, дослідник констатує, що економічний суверенітет – це спроможність держави протистояти зовнішньому економічному тиску інших держав та глобальних інтеграційних утворень.

Отже, економічний суверенітет – це спроможність держави повною мірою використати сукупність умов та чинників, заходів і засобів (насамперед правових), що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність і стійкість, здатність до постійного оновлення та самовдосконалення з метою подальшого розвитку економічної системи, попри або мінімізуючи негативний зовнішній тиск інших учасників глобалізаційних процесів.

Щодо статусу іноземців відповідно до частини 1 статті 26 Конституції України, необхідно зазначити, що права та свободи іноземців в Україні – це визначені Конституцією та законами України можливості іноземців обирати вид і міру своєї поведінки з метою користування політичними, економічними, соціальними, культурними та іншими благами з метою задоволення особистих законних інтересів і потреб.

¹ Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення / за ред. О. О. Ашуркова. Донецьк: Юго-Восток, 2012. 406 с.

Як відомо, політичні права і свободи належать громадянам України і виражають зміст правовідносин між особою і державою. До політичних прав і свобод людини і громадянина традиційно відносять право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36); право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38); право громадян України збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40).

Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Суверенітет українського народу — це найважливіша основа конституційного ладу України. Практичну реалізацію він отримує через реалізацію кожним громадянином своєї волі в політичному житті країни. Право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації та право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Суверенітет українського народу — це найважливіша основа конституційного ладу України. Практичну реалізацію він отримує через реалізацію кожним громадянином своєї волі в політичному житті країни.

Іноземці не мають права обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування, а також брати участь у всеукраїнському та місцевому референдумах (ст. 38 Конституція України). Іноземці не можуть бути державними службовцями (ст. 3 Закону України «Про державну службу»), в тому числі не мають право працювати в апараті органів прокуратури, судів, митного контролю, служби безпеки України, внутрішніх справ та інших, якщо інше не передбачено законами України.

Отже, можна зробити висновок, що дійсно обсяг політичних прав іноземців дещо вужчий, ніж у громадян України, це виражається у тому, що іноземці в Україні не мають права: вступати до політичних партій та бути їх засновниками; брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах; обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування; бути державними службовцями.

Щодо співвідношення конституційних прав «брати участь в управлінні державними справами» і здійснювати підприємницьку діяльність необхідно зазначити наступне.

Конституційні права і свободи громадян України є законодавчо визначеною мірою можливої поведінки особи, насамперед щодо участі в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади і органів місцевого самоврядування, у яких особа виступає передусім як громадянин України, учасник суспільно-владних і управлінських відносин.

Відповідно до статті 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ. Він реалізує її безпосередньо (через вибори, референдуми) та через органи державної влади. У статті 38 Основного закону країни однозначно зазначено, що лише громадяни України мають право брати участь в управлінні державними справами.

Відповідно до статті 22 Господарського кодексу України держава здійснює управління державним сектором економіки відповідно до засад внутрішньої і зовнішньої політики.

Повноваження суб'єктів управління у державному секторі економіки – Кабінету Міністрів України, міністерств, інших органів влади та організацій щодо суб'єктів господарювання визначаються законом.

Держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до цього сектора і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління (частина 5 статті 22 ГК України).

Слід звернути особливу увагу на положення частини 10 статті 22 Господарського кодексу України, відповідно до якої визначено, що

органам управління, які здійснюють організаційно-господарські повноваження стосовно суб'єктів господарювання державного сектора економіки, **забороняється делегувати іншим суб'єктам повноваження щодо розпорядження державною власністю і повноваження щодо управління діяльністю суб'єктів господарювання, за винятком делегування названих повноважень відповідно до закону органам місцевого самоврядування та інших випадків, передбачених цим Кодексом та іншими законами.**

Проте слід відмежовувати право брати участь в управлінні державними справами і право займатися підприємницькою діяльністю.

Згідно із частиною другою статті 55 Господарського кодексу України суб'єктами господарювання є, зокрема, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють підприємницьку діяльність та зареєстровані в установленому порядку.

Статтею 7 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачено, що іноземці та особи без громадянства мають право займатися в Україні інвестиційною, а також зовнішньоекономічною та іншими видами підприємницької діяльності, передбаченими законодавством України. При цьому вони мають такі ж права і обов'язки, що й громадяни України, якщо інше не впливає з Конституції та законів України.

Державна реєстрація фізичної особи, яка має намір стати підприємцем та має реєстраційний номер облікової картки платника податків, здійснюється за місцем проживання, в порядку, встановленому статтею 42 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене, доходимо таких висновків, що усунення власника від його права вільно володіти, користуватися та розпоряджатися його власністю є порушенням конституційного принципу непорушності права власності.

Надання права участі у складі наглядових рад державних підприємств іноземним громадянам, шляхом прямого не встановлення цієї вимоги до кандидатів, порушує конституційні гарантії участі в управлінні державними справами виключно громадян України як єдиного джерела влади в державі.